

**DOMINIKÁNI NA CESTE
K INTELEKTUÁLNYM ELITÁM
VRCHOLNÉHO STREDOVEKU**

**THE DOMINICANS ON THEIR WAY
TO THE INTELLECTUAL ELITES
OF THE HIGH MIDDLE AGES**

**DIE DOMINIKANER AUF DEM WEG
ZU DEN INTELLEKTUELLEN ELITEN
DES HOCHMITTELALTERS**

Gabriel P. Hunčaga OP

Centrum
pre štúdium kresťanstva

Vydalo

© Centrum pre štúdium kresťanstva
vo vydavateľstve Chronos v spolupráci so Spolkom Slovákov v Poľsku
a so Slovenskou komisiou pre komparatívne cirkevné dejiny
v edícii Studia Christiana, zv. 7

© Gabriel P. Hunčaga OP

Recenzenti:

Doc. Vincent Múcska, PhD.

Doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS., PhD.

Jazyková spolupráca:

Mgr. Magdaléna Sedláčková

Mgr. Nela Molnárová

Technická spolupráca:

Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.

Kontaktná adresa:

www.studia-christiana.net

huncaga@studia-christiana.net

Obrázok na obale knihy: Sv. Tomáš Akvinský na drevenom oltárnom obraze z konventu
San Marco vo Florencii, fra Angelico, tempera, okolo roku 1440

1. vydanie

2013 Kraków – Bratislava

(Chronos) ISBN 978-80-89027-37-8; (TSP) ISBN 978-83-7490-581-7

EAN 9788089027378

6

ZHRNUTIE

Ak si dovoľíme 12. storočie označiť za epochu cistercitov, tak 13. storočie znesie prívlastok mendikantské. Ukázalo, že aj napriek zákazku vzniku nových rehoľných spoločností sa zástancovia ich konštituovania nemýlili, keď podporili nielen ich kazateľsko-pastoračnú činnosť, ale aj ich intelektuálne aktivity, ktoré v rámci svojich inštitúcií medzi mendikantmi najďalej dotiahli práve dominikáni. Taktiež spojenie medzi mestom a žobravými rehoľníkmi možno hodnotiť ako obojstranne prospešné. Rehoľníci povzniesli v mestách náboženský život a mesto im ako benefit sprostredkovalo podmienky na vzdelávanie na tej najvyššej úrovni. Ich triumf na viacerých úrovniach je obzvlášť viditeľný vo svete scholárov, škôl a katedier. Umne prepojili svätosť svojich zakladateľov s náboženskou perfekciou a podielom na kreovaní súdobého akademického prostredia.¹ Spolupodieľali sa na zavedení inovácií 13. storočia akými boli univerzitné vzdelávacie modely, teologická veda, špecializované misie a pastoračná prax uprostred mestského elementu, do každodenného života „moderného“ kresťana. V procese postupného presadenia sa jednotlivca vo vzdelaní, obchode, remesle, umení či vede stáli aj oni pri zrode dobového experta a kládli základy socioekonomickej individualizácie, zakademizovania a zbyrokratizovania niektorých spoločensky prospešných profesií.²

Mendikanti svojou činnosťou zanechali v Európe trvalú stopu vytváraním nových spoločenských väzieb a uskutočňovaním myšlienky o novom kresťanstve.³ Práve oni sa ako prví z rehoľí presadili v univerzitnom prostredí intelektuálnych elít a načas sa v ňom dokonca ujali vedúcej úlohy, čím sa pričínili o pretvorenie sveta na jednu veľkú školu.⁴ Už Richard zo sv. Viktora († 1173) vyslovil názor, že každá historická epocha musí mať svoj špeciálny typ kazateľov, povolaných od Boha na zažehnanie aktuálnych kríz.⁵ V 12. storočí to boli potulní kazatelia, prípadne humiliáti a valdenci s obmedzenými kazateľskými možnosťami. V 13. storočí ich vystriedali žobravé rehole, zvlášť dominikáni ako výslovne kazateľská rehoľa. Pápeži, ktorí stáli pri ich zakladaní, získali v nich na najbližšie dve storočia pevnú oporu aj v politickej oblasti.

¹ PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 219.

² Porov. BOEHM, Laetitia. *Das mittelalterliche Erziehungs- und Bildungswesen*, s. 160.

³ LE GOFF, Jacques. *Die Geburt Europas im Mittelalter*, s. 189.

⁴ Porov. MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 27 - 28.

⁵ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 253.

Žobraví rehoľníci sa nestratili ani v zápasoch medzi pápežstvom a Fridrichom II., v ktorých sa stali obávanými oponentmi cisára.⁶ Obzvlášť františkáni v prvej polovici 13. storočia fungovali ako spoľahlivý nástroj pápežského Ríma. Medzi teológmi a kanonistami to boli zase dominikáni, ktorí v 13. a 14. storočí obhajovali pápežský primát a prikláňali sa k tomu, že v pápežstve sa nachádza plnosť duchovnej moci a autority na tomto svete.⁷ Rozmanitosť a všestrannosť aktivít členov žobravých reholí prispievala k ich atraktívnosti v očiach súčasníkov, čo malo neskôr nemalý význam z dlhodobého hľadiska. Svojou originálnou voľbou v dejinách zasväteného života vytvorili špecifický osobný a zároveň komunitný životný štýl, umožňujúci dosiahnuť svätosť aj laikom. Ponúkli ju mestskému obyvateľstvu ako alternatívu k tradičnému archetypu monastickej a hierarchickej svätosti. Stali sa tak akýmisi moderátormi duchovnosti v stredovekých mestách. Ako študenti a vyučujúci na stredovekých univerzitách boli protagonistami scholastickej teológie v dobách jej najväčšieho rozkvetu. Preto spoluudávali tón v dobových vedeckých debatách, lebo ako jedni z mála mohli vďaka svojej prepracovanej školskej príprave konkurovať univerzitám. Naplnili ideálnu predstavu, s akou o františkánoch a dominikánoch písal Roger Bacon, keď obe rehole nazval „študujúcimi rehoľami.“⁸

Scholastickú literatúru prepracovali do podoby využiteľnej v pastoračnej praxi pre potreby evanjelizácie v tom najširšom slova zmysle,⁹ prípadne ju, ako napr. dominikáni Vincent z Beauvais (*Speculum maius*) a Jakub z Voragine (*Legenda aurea*) ponúkli čitateľovi v obľúbenej a rozšírenej populárnej forme.¹⁰ Vďaka mobilite, prepojenej na akademické putovanie, sprostredkovali a obnovili misijnú dynamiku v celom vtedy známom svete. Svojou prítomnosťou na miestach, kde sa spracovávali vedomosti a tvorili sa duchovné hodnoty, vyvolali závan nového života. Kronikár Burchard z Uspergu († 1231) to v diele *Chronicon* zaznamenal týmito slovami: „V tej dobe svet zostarol. A dve rehole povstali v cirkvi, aby obnovili jej mladosť ako orlica.“¹¹ Ich intelektuálny apoštolát *in paupertate voluntaria* bol zavŕšením hľadania jedného z ideálov duchovných elít kresťanstva 12. storočia.¹² Dominikánska reakcia sa tak môže javiť len ako určitá odpoveď na výzvu, ktorú bolo potrebné uskutočniť.¹³ Napokon sa pomerne rýchlo udomácnili

⁶ FREED, B. John. *The Friars and German Society in the Thirteenth Century*, s. 137.

⁷ FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 129.

⁸ „Nunquam fuit tanta apparencia sapientiae, nec tamen exercitium studii in tot facultatibus, in tot regionibus, sicut iam a quadraginta annis. Ubique enim doctores sunt dispersi, et maxime in theologia in omni civitate, et in omni castro, et in omni burgo; praecipue per duos ordines studentes, quod non accidit nisi a quadraginta annis et circiter.“ Compendium studii philosophiae. Citované podľa FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 56.

⁹ Porov. FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 136.

¹⁰ Porov. BOEHM, Laetitia. *Das mittelalterliche Erziehungs- und Bildungswesen*, s. 178.

¹¹ Dějinný přínos františkánů a dominikánů. Promluva Benedikta XVI. na generální audienci 13. 1. 2010. In *Opusculum*, 2010, 4, Praha, s. 19.

¹² Už niekedy v druhej polovici 12. storočia napísal Viliam z Tyru († 1186), kancelár jeruzalemského kráľovstva a arcibiskup z Tyru, že „Fuerunt autem nobis hoc medio tempore, quo in partibus transmarinis nostram in disciplinis transegimus adolescentiam et in paupertate voluntaria litterarum studiis etatis nostros dedicavimus, praecipue viri venerabiles et pia recordatione digni.“ Citované podľa FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 171.

¹³ Porov. TUGWELL OP, Simon. Dwugłos o charyzmacie dominikańskim. In BARBAJ OP, Andrzej

v univerzitnom prostredí a naplno využili potenciál *libertas scholastica*, rozvíjaný dobovými intelektuálnymi elitami.

Pre Rehoľu kazateľov bolo existenčne dôležité, že na rozdiel od františkánov, mala už v polovici 13. storočia (v značnej miere už v roku 1228) definitívne vyvinutý systém správy a vlastnej legislatívy v podobe prvej kompletnej edície LCO.¹⁴ Ďalším medzníkom ich existencie bolo, že sa už priebehu niekoľkých rokov prvotná centrála rehole presunula z Toulouse do Paríža a Bologne. Od tohto obdobia bolo viac času i úvah v celej inštitúcii venovaných regrutovaniu nových členov rehole z univerzitného prostredia. S pôsobením v nových destináciách sa zmenili aj priority. Záujem o misiu medzi katarmi samozrejme neprestal, no už nebol prvoradý. Flexibilita a schopnosť dominikánov prijať aj iné úlohy ako len potieranie miestnej heterodoxie spôsobili, že nezostali malou rehoľou s lokálnym významom. Bez expanzie do najvýznamnejších miest a stredísk akademického života by len ťažko vystúpili z tieňa iných vznikajúcich súdobých rehoľných a semirehoľných inštitúcií.¹⁵ Medzi základné kamene dominikánskeho úspechu v akademickej sfére a intelektuálnom prostredí patrí neustále živý a pružný mechanizmus dišpenzov. Boli koncipované tak, aby ochránili existujúce výsady tých, ktorým boli udeľované, alebo, aby im priznali ďalšie privilégia. Takmer by sa dalo konštatovať, že keď v Reholi kazateľov platí nejaký zákaz, má súčasne aj svoje „ale“ v podobe dišpenzu.

Tam kde v iných rehoľných inštitúciách nesmel študent vo formácii ani len opustiť kláštor, ten dominikánsky putoval po celom kontinente a mal k dispozícii dokonca príručnú knižnicu a istú peňažnú sumu určenú na študijné výdavky. Ak bolo za normálnych okolností zakázané venovať sa sekulárnym náukám, alebo čítať knihy „pohanov“ a „filozofov“, umožňovala právomoc magistra rehole, prípadne generálnej kapituly, vybraným jednotlivcom čítať aj „zakázanú“ literatúru. V každodennej rutinnej praxi stredovekého monasticizmu bolo neprijateľné, aby sa člen komunity bez vážneho dôvodu nezúčastňoval spoločnej modlitby božského oficína. U dominikánov to v prípade študentov bolo bežné, pokiaľ by im chórová modlitba prekážala, či bránila v štúdiu. Po celé stáročia nepredstaviteľný precedens o tom, že štúdium smelo byť za istých okolností nadradené duchovnej formácii, našlo svoje uskutočnenie v Reholi kazateľov. Systém dišpenzov, v miere v akej ho legalizovali dominikáni, úplne prelomil dovtedajšiu rehoľnú tradíciu. Je dosť dobre predstaviteľné, že bez týchto úprav pravidiel by do rehole v takom hojnom počte nevstupovali súdobí vzdelanci a samotná rehoľa by vo filozofických diskusiách nezískala okrem niekoľkých teologických fakúlt žiaden vplyv.¹⁶

Pokiaľ išlo o postavenie jednotlivcov v rámci rehoľnej hierarchie, nebolo ničím mimoriadnym, že práve vzdelaní lektori a absolventi vyšších rehoľných škôl bývali pravidelnými účastníkmi provinčných a generálnych kapitúl. V správe rehole zastávali najvyššie posty a tvorili jej legislatívu. Pre intelektuála, usilujúceho sa o profesnú dráhu univerzitného učiteľa, mohla byť voľba pre vstup

(ed.). *Dominikanie – szkice z dziejów zakonu*. Poznań : W drodze, 1985, s. 76.

¹⁴ Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 171.

¹⁵ SCHENKLUHN, Wolfgang. *Ordines Studentes : Aspekte zur Kirchenarchitektur der Dominikaner und Franziskaner im 13. Jahrhundert*, s. 41 a 45.

¹⁶ Tamže, s. 49. Porov. VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*, s. 84.

k dominikánom výhodou. Podľa W. R. Southerna sa takýmto rozhodnutím mohol akademik odbremeniť od starostí o získanie lukratívnych prebiend, ktoré by mu dostatočne zabezpečili živobytie aj v prípade staroby, či odchodu z univerzitných pozícií. V reholi mohol všetku svoju energiu venovať akademickej činnosti. Mendikanti boli schopní svojich najnadanejších členov udržať na univerzitách a v záujme akademickej činnosti im umožnili „otočiť sa tomuto svetu chrbtom.“¹⁷ Spoločenský vplyv, aký dosiahli dominikáni v 13. storočí, spôsobila príťažlivosť tejto rehoľnej inštitúcie, tvorená spojením *scientia* a kresťanskej *virtus* a potvrdená intelektuálnou mentalitou už od samého začiatku.

Študentov aj vyučujúcich vo vlastných radoch spájala rovnaká vízia v dobrovoľnej chudobe sa oddať štúdiu pravdy akademickým spôsobom. Z toho prameniari istý rozpor, aký sa objavil ohľadom miesta vedeckej orientácie rehole v jej legislatíve a živote, sa dovoľával odpovede na otázku, aká vlastne je teológia a akým spôsobom ju ako vedu pestovať. Lepšie povedané, do akej miery sa môže v rámci teológie dostať ku slovu filozofia. Odpoveď dominikánov bola: prostredníctvom Aristotela.¹⁸ Svetská múdrosť a štúdium filozofickej literatúry neboli striktné odmietnuté, ale prostredníctvom zákonodarstva, hoci v presne vymedzených hraniciach, boli realizovateľné. Filozofické poznanie slúžilo na jednej strane ako pracovné náčinie na hlbšie pochopenie zjavenia a na druhej strane na obranu pred omylmi, prítomnými v súdobom teologickom a filozofickom prostredí.¹⁹

Vstup dominikánov do univerzitných štruktúr v Paríži (a podľa tohto vzoru aj v iných mestách) mal tiež svoje sociálno-kultúrne konzekvencie. Podľa listiny Honoria III. z roku 1221 (pozn. 89 v 3. kapitole) prichádzali univerzitní magistri i scholári k dominikánom na modlitby a slávenie liturgie. Ich prítomnosť bola skvelou príležitosťou na verbovanie kandidátov zasväteného života priamo v ich radoch. Pre dobro takto utvoreného spoločenstva sa slúžili omše za účasti hodnotárov univerzity. Tí zase našli po smrti miesto svojho posledného odpočinku práve u dominikánov. Pozoruhodné je, ako to výslovne dokument uvádza, zrovnoprávenie medzi univerzitnými magistrami a dominikánmi v náboženskom zmysle slova. Z prítomnosti mendikantov na univerzitách kryštalizovalo isté napätie, ale aj vzájomný profit. Táto dialektika zrodila pozoruhodnú symbiózu, vďaka ktorej si mendikanti (predovšetkým dominikáni a františkáni) vytvorili z univerzitných korporácií východiskové základne na úspešné rozšírenie a získanie vplyvu v západnej Európe.

Poslanie dominikánov zostávalo počas celého vrcholného stredoveku vo všeobecnosti nezmenené a rehoľníci trávili rovnakú dobu na cestách, ako aj v kláštoroch, z ktorých vybudovali strediská modernej vzdelanosti.²⁰ Krátko po tom, ako sa štúdium stalo integrálnou súčasťou ich religiózneho programu, ako to sami deklarovali, založili vlastné generálne štúdiá, teda školy fungujúce na univerzit-

¹⁷ SOUTHERN, W. Richard. *Kirche und Gesellschaft im Abendland des Mittelalters*. Berlin : de Gruyter Studienbuch, 1976, s. 285.

¹⁸ Porov. FRANK OP, Isnard. *Albert der Grosse als Diminikaner in seiner Zeit*, s. 9 – 11.

¹⁹ WALZ OP, Angelus. *Vom Buchwesen im Predigerorden bis zum Jahre 1280*, s. 124. Porov. Opera I, s. 435 – 439; Opera II, s. 42 – 44.

²⁰ MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 195.

nom modeli vzdelávania.²¹ Ako vyučujúci na univerzitách prispievali k budovaniu moderného akademického prostredia, vytvárali priestor na pluralitu názorov a postojov, nachádzajúci svoje vyjadrenie vo vedeckej diskusii a polemike. Najbližší príbuzní dominikánov, františkáni, v tomto smere istý čas zaostávali. Ešte niekoľko desaťročí po smrti svojho zakladateľa akceptovali vo svojich radoch množstvo nevzdelaných laikov. Rozdiel v štruktúre oboch reholí do prvej polovice 13. storočia bol v tejto oblasti spôsobený rozdielnymi vzdelanostnými predpokladmi vyžadovanými pri prijatí do vlastných štruktúr.²² Za následok to malo aj skutočnosť, že hoci boli dominikáni menej početní, mali v akademickej a intelektuálnej sfére väčší vplyv.²³ Až s pribúdajúcim množstvom patrične vzdelaných bratov vo vlastných radoch sa aj františkánske bratstvo v niečom zmenilo. Prijatím prepracovanej ústavy z roku 1239 po generálnej kapitule v Narbonne v roku 1260 sa mentalitou i novými výzvami priblížilo Reholi kazateľov.²⁴

Pre dominikánov rozum, ako schopnosť človeka uchopiť realitu, nikdy nestratil svoje práva. Keď dominikán uvažoval o svojich súdoch, mohol prostredníctvom metódy analógie²⁵ filozofickými interpretáciami týchto súdov podporiť aj úsilie o pochopenie Božej veľkosti v novodobých „podobstvách“.²⁶ Predovšetkým Albert Veľký a Tomáš Akvinský sa usilovali o vytvorenie syntézy, v ktorej by filozofickému rozumu zostala zachovaná jeho samostatnosť a súčasne by sa vymedzilo jeho nenahraditeľné miesto v celku teológie.²⁷ Teológia tak v dobovom kontexte dominikánom poukázala istým spôsobom aj na možnosti filozofie, ktorá, vychádzajúc zo skúsenosti, obsahuje aj to, čo môže byť užitočné pre vieru.²⁸ Popri analógii a osobnej skúsenosti sa niektorí dominikáni pokúsili do konceptu filozoficko-prírodovedeckého myslenia vniesť aj znovuobjavený experiment ako príspevok k plnosti empiricky získaného poznania prírody.²⁹ Bol to Albert Veľký, ktorý súčasníkom dôrazne pripomenul, že konkrétne poznanie jednotlivých skutočností nie je možné nadobudnúť z teológie alebo filozofie, a že nie vždy sa dá odvodiť logicky,³⁰ ale dá sa k nemu dospieť opisne, na základe odvodu z javov.

Experiment a pozorovanie preňho v prírodných vedách predstavovali verifikovanie, alebo vyvrátenie poznatkov nadobudnutých teoretickým štúdiom, hoci veda ako taká v jeho chápaní zostávala orientovaná na texty a jazyk predstavoval jej vyjadrovací a interpretačný prostriedok. Táto orientácia bola vyjadrená v syllogistickom zaobchádzaní s dôkazmi. K poznaniu mohol potom človek dospieť len

²¹ Porov. SCHENKLUHN, Wolfgang. *Ordines Studentes : Aspekte zur Kirchenarchitektur der Dominikaner und Franziskaner im 13. Jahrhundert*, s. 54.

²² FREED, B. John. *The Friars and German Society in the Thirteenth Century*, s. 126 – 127.

²³ Tamže, s. 171.

²⁴ FRANK OP, Isnard. *Albert der Grosse als Dominikaner in seiner Zeit*, s. 7.

²⁵ Akvinského doktrína analógie poskytovala priestor pre samostatne dosiahnutú metódu jazykovej konštrukcie, prostredníctvom ktorej sa hovorí o Bohu. Porov. DAVIES OP, Brian. *The Thought of Thomas Aquinas*. Claderon press : Oxford, 1993, s. 73 – 74.

²⁶ Ako isté východisko tu dominikánom poslúžila Boetiova veta: „Spájaj nakoľko len môžeš, vieru s rozumom.“ Citované podľa PIEPER, Josef. *Scholastika*, s. 91.

²⁷ Porov. HEINZMANN, Richard. *Středověká filosofie*, s. 163.

²⁸ Porov. GILBERT, Paul. *Wprowadzenie do teologii średniowiecza*, s. 137.

²⁹ „*Experimentum solum certifiat in talibus*.“ Citované podľa PIEPER, Josef. *Scholastika*, s. 90.

³⁰ „*Ego talec logicas consequentias in scientiis de rebus abhorreo*.“ Citované podľa PIEPER, Josef. *Scholastika*, s. 90.

prostredníctvom demonštratívneho dôkazu (*demonstratio*), takého podstatného pre vedu. Cesta k nemu viedla buď deduktívne (*demonstratio propter quid*) alebo induktívne (*demonstratio quia*).³¹ Vzhľadom na univerzálnosť jeho diela je Alberta ťažké jednoznačne identifikovať a učebnicovým spôsobom zaradiť do vymedzeného dobového prúdu.³² Je rovnako možné ho chápať ako energického spoluzakladateľa kresťanského aristotelizmu a zároveň považovať za rázneho pokračovateľa neoplatonizmu.³³ Albert si pre svoje výnimočné vedecké nasadenie a jedinečnosť prístupu k súdobým teologickým a filozofickým problémom okrem epiteta „*Mag-nus*“ právom vyslúžil aj čestný titul „*Doctor universalis*.“³⁴

Dovoľme si konštatovať, že plody akademickkej polemiky mohli dominikáni využívať vďaka ich originálnej koncepcii vzdelávania a intelektuálnej formácie. Bez týchto dvoch podstatných prvkov dominikánskej spirituality by svoje pôsobenie na európskych univerzitách stredoveku veľmi pravdepodobne v takej miere neboli schopní obhájiť. Albertov úmysel, pokúsiť sa nájsť medzi novým a starým teologicko-filozofickým myslením relevantné prepojenia, hoci nie unáhle alebo nerozvážne, mohol jeho najznámejšieho žiaka priviesť na myšlienku syntetizovania aj tam, kde to jeho súčasníci mohli považovať prinajmenšom za odvážne. Preto až tak neprekvapí skutočnosť, že Tomášovo dielo predstavuje v celku výnimočnú syntézu viery s rozumom a teológie s filozofiou. Zároveň pokrýva takmer všetky oblasti stredovekého poznania a zahŕňa všetky vtedajšie literárne žánre: sumy, komentáre, traktáty, opuskulá, kázne, dišputy. V nich sa odzrkadľuje vyvrcholenie toho, čo dospelo k aristotelizmu plne zlučiteľnému s kresťanstvom a čo je známe ako „kresťanský aristotelizmus“.³⁵ Napriek tomu, že odsúdenia z roku 1277 na nejaký čas oslabili elán tomizmu a vrátili teológiu vo vývoji o niekoľko desaťročí naspäť smerom k eklekticismu, na druhej strane zanechali po sebe otvorené pole pre nové myšlienky a orientácie, zdôrazňujúce rozchod s tradičnou teológiou a ústiace do etablovania špekulatívnej teológie.³⁶ Stali sa impulzom nového konceptu myslenia, a ten vďaka svoj vznik univerzitnému prostrediu, pričom sa na jednu celú epochu stal významným pre intelektuálne prostredie vo vnútri rehole a cirkvi.

Azda nie je náhoda, že sa Tomáš stal práve dominikánom a že sa jeho génius rozvinul v tomto pluralitnom prostredí. V čase, keď aj v Reholi kazateľov rezonovali rozličné názorové rozdiely, aj Tomášove závery postupne dozrievajú v ich

³¹ MEYER, Ruth. Versöhnte Verschiedenheit – Zur Wissenschaftskonzeption bei Albertus Magnus. In *Wort und Antwort*, 2000, 41, Heft 4, s.165.

³² Za istých okolností možno skonštatovať, že Albertovo myslenie si v početných elementoch udržalo prvky neoplatonizmu vychádzajúceho z diela Pseudo-Dionýza. PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 275.

³³ GERWING, Manfred. *Theologie im Mittelalter*, s. 137 – 138.

³⁴ ANCULEWICZ, Henryk. Albertus Magnus – Der Denker des Ganzen. In *Wort und Antwort*, 2000, 41, Heft 4, s. 148. Ulrich zo Štrasburgu v diele *Summa de bono* o Albertovi napísal, že to bol „*vir in omni scientia adeo divinus*.“ Citované podľa GRABMANN, Martin. *Mittelalterliches Geistesleben I*, s. 154 – 155.

³⁵ DE LIBERA, Alain. *Středověká filozofie*, s. 402.

³⁶ Už to viac nebola monastická teológia, ktorá bola pod značným vplyvom benediktskej zbožnosti ešte do 12. storočia a poznačila celú túto periódu, pre ktorú zostal Kristus v monastickom prostredí jediným predmetom jazyka, mysle a meditácie. Porov. PELIKAN, Jaroslav. *Rozwój teologii średnio-wiecznej (600 – 1300)*, s. 131.

divergenciách. Napríklad prvý dominikán zastávajúci katedru teológie v Oxforde, Richard Fishacre,³⁷ by asi pri čítaní Tomášových diel nevychádzal z údivu, keďže odmietal akékoľvek aplikovanie pojmu vedy a jej aristotelovského obsahu na *sacra doctrina*, stotožňujúc sa s augustínovským priradením úlohy jednoduchej *anicillae* všetkým ľudským vedám vo vzťahu k teológii.³⁸ Podobne druhý magister teológie z radov Rehole kazateľov na parížskej teológii, Ján zo Sv. Egýdia, v prednáške z 12. januára 1231 otvorene napadol prenikanie filozofie do teológie.³⁹ Tak tiež aj anonymný dominikán z konventu sv. Jakuba si 1. júna 1231 vzal na mušku predovšetkým aristotelovskú metafyziku a neváhal ju nazývať „pekelným jazykom.“⁴⁰ Takéto predstavy medzi teológmi vrcholného stredoveku ešte nejaký čas pretrvávali. Za názorových pokračovateľov Jána Pechama a Tomáša Akvinského sa stali tieto predstavy známymi ako súperenie v oblasti teórie poznania a stvorenia medzi teológiou tomistickou a neoaugustínskou.⁴¹ V prípade dominikánov sú svedectvom na tú dobu málo vídanej plurality názorov v rámci homogénnej inštitúcie a dôkazom, že v prostredí sformovanom *in paupertate voluntaria se studio vovere* bol na svoju dobu prítomný značne slobodný bádateľský duch.

Prostredníctvom inovatívneho prístupu mendikantov, pôsobiacich na jednotlivých katedrách, sa vzdelanie v teologickom zmysle ešte prehĺbilo a na teologických fakultách inštitucionalizovalo spôsobom, akým v základných črtách funguje dodnes. Aj ich pričinením sa v 13. storočí teológia ocitla na vrchole svojich síl a v rámci univerzít predstavovala kráľovskú disciplínu s praktickými dôsledkami na život širokého spektra rozličných skupín obyvateľstva.⁴² Z univerzít preniesli metodológiu výuky do rozvetveného systému vlastných rehoľných učilíšť, čím sa vzdelanie, minimálne v obmedzenej miere, dostalo takmer do každého konventu.⁴³

Ich angažovanosť v akademických zápasoch v Paríži a Oxforde priniesla pre rehoľu jedno významné pozitívum. Dve najväčšie postavy žobravých reholí v po-

³⁷ Porov. DALES, Richard. *Richard Fishacre, The Problem Of The Rational Soul In The Thirteenth Century*, Leiden : E.J. Brill, 1995, s. 52 – 56.

³⁸ Fishacre okrem iného vychádzal z Augustínovho výroku „*Hinc statim patet quod omnes alie scientie sunt hujus pedissequae et ancille.*“ Podľa neho len Boh je pravým učiteľom a poskytuje nám „*scriptura per auditum*“ a „*exempla per visum*“. „*Exempla quidem per visum, scriptura per auditum, sic ista quidem sapientia omnino principaliter et excellentissime est in libro vite, sed ibi ratione dicta nos latet.*“ Zmyslový svet tak nemá vlastnú epistemologickú konzistenciu a k teologickej vede tak epistemologicky neprichádzame a vlastne ani nemôžeme prísť. Citované podľa CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 89, 90 (pozn. 30) a 91.

³⁹ „*Fons sapientiae verbum Dei. Dicitur: theologia. Quando autem tales veniunt ad theologiam, vix possunt separari a scientia sua, sicut patet in quibusdam, qui ab Aristotele non possunt in theologia separari, ponentes ibi aurichalcum pro auro, scilicet philosophicas quaestiones et opiniones.*“ Sermo magistri Johannis de sancto – Aegidio, dominica post Epiphaniam. DAVY, Marie-Madeleine. *Les sermons universitaires Parisiens de 1230 – 1231*, s. 292.

⁴⁰ „*Haec est lingua infernalis. sunt enim aliqui qui bene linguam spiritualem didicerunt, id est theologiam, sed tamen in ea barbarizant, eam per philosophiam corrumpentes. Qui enim metaphysicam didicit semper loquitur de punctis et lineis in theologia. Tales induunt regem vestibis sordidis et laceratis. Item spargunt pulverem in lucem, et inde nascuntur cinifes.*“ Sermo cujusdam fratris de ordine Praedicatorum. Dominica tertia post pentecostem. Tamže, s. 340 – 341.

⁴¹ Porov. PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 267.

⁴² Porov. CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 7 – 9.

⁴³ Porov. FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 135 – 136.

lovi 13. storočia, sv. Bonaventúra a sv. Tomáš, sa aj napriek rozličným hodnoteniam aristotelovskej filozofie dokázali zjednotiť v zápase so svetským duchovenstvom a zabránili tým prípadnému ideologickému rozkolu v zásadných otázkach spoločnej obrany.⁴⁴ V snahe vyhnúť sa neprimeranej konfrontácii s miestnymi autoritami a v záujme ochrany niektorých svojich členov, presmerovali dominikáni určité intelektuálne aktivity z tradičných univerzitných centier (Oxfordu a Paríža) do Kolína, Toulouse, Ríma a Neapola.⁴⁵ Tieto opatrenia pomohli posilniť postavenie ďalších študijných stredísk, ktoré sa postupne vymanili z tieňa tých najprestížnejších. Obzvlášť generálne štúdium v nemeckom Kolíne sa na ďalších sto rokov stalo dominikánskym duchovným akademickým strediskom na nemeckom jazykovom území.⁴⁶

Svojím prístupom k týmto skutočnostiam vtlačili scholastickému mysleniu 13. storočia zvlášť silnú a trvalú pečať.⁴⁷ Rehoľa kazateľov pristúpila k striktnnej kontrole intelektuálnej formácie svojich členov a všetky predpoklady, ktorými člen disponoval, boli v tomto procese využité. Vo vzdelávacom systéme autonómneho rehoľného školstva sa predstavení držali princípu jednoty, čiže spojenia výchovy a vyučovania. Tento princíp sa ako pedagogická metóda udržal v kresťanskom prostredí niekoľko nasledujúcich storočí. Vedúci miestnej školy, *lector principalis* alebo *magister studentium (scholarium)*, viedol svojich žiakov v duchu spomenutej jednoty „*quantum ad disciplinam mores et doctrinam attinet*“.⁴⁸

Sami dominikáni cítili potrebu sa odlíšiť od klasického monastického spôsobu života definovaného cenobitskými pravidlami podľa RSB. Za svoj životný štýl si zvolili *vita activa*⁴⁹ a v pastoračnom slova zmysle ho postavili do protikladu voči *vita contemplativa*. Na rozdiel od mníšskych reholí, pridŕžajúcich sa prísne svojho *stabilitas loci*, vydali sa mendikanti na cesty, čím si medzi súčasníkmi v radoch mníchov vyslúžili opovrhnutie a označenie *gyrovagi*.⁵⁰ V snahe vyčleniť sa z tradičnej schémy *vita monastica* poukázal Humbert z Romans na rozdiely medzi RSB napísanou pre mníchov a RSA ako východiskom pre LCO, usporobeními pre potreby kazateľov. Podľa Humberta je mních *unius custos*, ktorý je povinný venovať sa sebe samému.⁵¹ Naproti tomu statusu kazateľov prislúcha starať sa o všetkých podľa konštatovania sv. Pavla (Pre všetkých som sa stal všetkým, aby som zachránil aspoň niektorých – 1 Kor, 9, 22), a preto platí, že kazateľskej regule prináleží aj väčšia hodnota ako ktorýmkoľvek iným mníšskym regulám.⁵² Aby Humbert

⁴⁴ Porov. SGARBOSSA, Mario. *Bonaventúra z Bagnoregia*, s. 52.

⁴⁵ Porov. DREWES, Hans-Anton. *Thomas von Aquin*, s. 134.

⁴⁶ Porov. HEINZMANN, Richard. *Středověká filosofie*, s. 196.

⁴⁷ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 302.

⁴⁸ Porov. BOEHM, Laetitia. *Das mittelalterliche Erziehungs- und Bildungswesen*, s. 169.

⁴⁹ PIEPER, Josef. *Thomas von Aquin*. München : Kösel Verlag, 1990, s. 26.

⁵⁰ Benediktova regula vyratáva štyri druhy mníchov a na poslednom štvrtom mieste menuje gyrovagov, tráviacich celý svoj život prechádzaním z jedného kraja do druhého. „*Quantum vero genus est monachorum, quod nominatur gyrovagum, qui tota vita sua per diversas provincias*.“ S nemalou dávkou pohrdania sa o nich vyjadruje ako o „večných, nikde neustálených tuláckoch, otrokoch svojvôle a lákadiel hrdla.“ „*Semper vagi et numquam stabiles et propriis voluntatibus et gualae inlecebris servientes*.“ RSB, I. De generibus monachorum, 10 – 11.

⁵¹ „*Item, cum regulae monachorum et jura dicant multa propter quae videtur quod monachus, qui dicitur unius (móvov) custos, debet sibi soli vacare*.“ Opera I, s. 50.

⁵² „*Quod est contra statum praedicatorum ... cui competir circa alios vacare ... propter quod Paulus fiebat*

dôsledne odlišil v legislatívnej rovine štatút dominikánov od existujúcich mníšskych predpisov, tak výslovne hovorí, že v ustanovení novej kazateľskej rehole sa patrí spísať nové štatúty ohľadom štúdia, chudoby a podobne, ktoré majú byť pripojené k ich regule. Podľa neho práve kazateľská regula vhodne prijala (*idonee recipit*) všetky štatúty, ktoré sú nevyhnutné pre výkon aktívnej kazateľskej služby.⁵³ Regula sv. Augustína sa dominikánom javila ako najlepšia pre kazateľov, lebo umožňovala spoločný život (*vita communis*), no zároveň bola vhodná aj pre aktívny spôsob života (*ratione vitae active*), ktorému nebránila.⁵⁴

Mendikanti výraznou mierou pomohli stredovekej cirkvi prehĺbiť nový model apoštolskej a evanjeliovej svätosti, založený na ideáli *sequela Christi*, a už v priebehu 13. storočia sa im podarilo získať dominantný vplyv na náboženský život v mestách.⁵⁵ Vymenili hradby kláštora za hradby mesta a stali sa bežnou súčasťou mestského života. Boli jednými z nositeľov nových síl vo viere, čím podľa dominikánskeho historika H. Vicaira prispeli k hlbokej zmene v podmienkach evanjelizácie.⁵⁶ Zároveň prispeli aj k zmene dovtedajšej praxe osobných kontaktov veriacich s duchovnými, ktoré sa obmedzovali medzi krstom a smrťou len na prijatie niektorých sviatostí.⁵⁷ Dominik a jeho nasledovníci v Reholi kazateľov ukázali, že spása už nie je podmienená opovrhnutím svetom, ale snahou o jeho premenu. Dovtedajšie kresťanstvo, chápané neraz ešte dosť elitárne, sa postupne menilo z náboženstva kňazov na náboženstvo más.⁵⁸

V tomto zmysle sa dominikáni, zvlášť v prvých rokoch existencie, líšili od františkánov v zámere svojej existencie. Pre Menších bratov bolo rozhodujúce nasledovanie evanjelia zhrnuté v živote v chudobe, putovaní a kázaní. Tento duch v ich radoch pretrvával v spontánnej podobe ešte dosť dlho po Františkovej smrti. Zámer dominikánov v tejto súvislosti priniesol istú nuansu, legislatívne podchytenú systematickú starostlivosť o duše veriacich a efektívnu pastoračnú kazateľskú činnosť participáciou na biskupskom kazateľskom úrade. František často opakoval, že príklad je účinnejší argument ako stanovené pravidlo a jednoduchá, vrúcna modlitba dosiahne viac ako nadobudnutá erudícia. V určitom protiklade voči jeho stanovisku sa odohrávala dominikánska spiritualita. Bola spojená s realizovaním Dominikovho priania, aby sa jeho nasledovníci stali vzdelanými teológmi, čomu sa prispôsobilo aj zákonodarstvo.⁵⁹

omnia omnibus, eis se conformans, ut omnes lucrificeret ... patet quod magis competit haec regula praedicatoribus quam aliquae regulae monachorum.“ Tamže.

⁵³ „Item, in statuendo novum ordinem praedicatorum oportuit aliqua nova condere statuta circa studium, paupertatem et hujusmodi, quae adderentur super regulam eorum.“ Tamže, s. 50 – 51.

⁵⁴ SPIEŽ OP, Jan. *Dominikáni a cisterciáci ve 13. století*, s. 50.

⁵⁵ Ako poznamenal G. Duby: „Od roku 1230 boli žobravé rehole jednoducho všade.“ DUBY, Georges. *Umění a společnost ve středověku*, s. 57.

⁵⁶ KOUDELKA OP, Vladimír. *Dominik – zvěstování Božího slova*, s. 31.

⁵⁷ Z doktrinálneho hľadiska ku tomu prispelo aj nariadenie IV. Lateránu o povinnej spovedi a účasti na prijímaní eucharistie aspoň raz v roku. Porov. BOOCKMANN, Hartmut. *Einführung in die Geschichte des Mittelalters*, s. 115 – 116.

⁵⁸ GUREVIČ, Aron. *Středověký kupec*. In LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 221.

⁵⁹ Porov. BROOKE, Rosalind. *The Coming of the Friars*, s. 99.

Dominikáni sa svojou činnosťou stali takou samozrejmom súčasťou vtedajšieho sveta, že istý anonymný nemecký pisateľ už okolo roku 1220, pri vypočítavaní stavov spoločnosti, menuje na poslednom 28. mieste samostatný stav bratov kazateľov.⁶⁰ Matúš Paris ich zaradil medzi vzdelancov (spolu s františkánmi), keď napísal, že: „*praedicatores fratres et minores et alii viri litterati*.“⁶¹ Hoci kronikársku rétoriku nemožno preceňovať, v stredoveku bola vo vzťahu k novým úspešným reholiam typická, a pravdou zostáva, že v štruktúrach dobovej akademickej špičky našli svoje umiestnenie viacerí dominikáni. Z nich sa na prvom mieste Tomáš Akvinský a Albert Veľký, ako vplyvní scholastickí systematici, stali v rámci rehole akousi normou, podľa ktorej sa na rehoľných školách vyučovalo a tvorilo.⁶² Obe tieto „leitfigúry“ rehole rozhodujúcou mierou prispeli k tomu, že teológia prijala výzvu aristotelovského modelu vedy a bola vmanévrovaná do pozície partnera v diskusií s inými vednými disciplínami.⁶³

Tomistickou depolitizáciou Aristotela, resp. precíznym rozlíšením medzi jeho vlastným dielom a interpretáciami jeho diela,⁶⁴ definovaním a prijatím úlohy filozofie,⁶⁵ bola pripravená cesta k tomu, aby jeho učenie po niekoľkých desaťročiach administratívnych prekážok ovládlo univerzitu,⁶⁶ hoci zmier v konfrontácii medzi grécko-arabským a kresťanským myslením bol stále veľmi krehký. Zásľuhu na zmiernení napätia medzi „monastickým“ a „scholastickým“ je v 13. storočí tiež možné pripísať dominikánom. Svojím spôsobom rozbili patristickú koncepciu nezmierniteľnosti mníšskeho a akademického spôsobu života, čím sa podľa nás nepriamo podieľali aj na klerikalizácii rehoľného stavu.⁶⁷ Keď v 12. storočí vyvrcholil proces prenesenia teologickej iniciatívy z kláštorov a kapitúl do mestských škôl pod kuratelou svetského kléru, zdalo sa, že niekdajšia doména rehoľníkov je nenávratne stratená. Zašlú slávu kláštornej teológie vrátili reholiam práve mendikanti adaptovaním sa v prostredí mestských univerzitných elít.⁶⁸ Zásadnou mierou prispeli k tomu, že sa v období 13. storočia európska filozofická a teologická kultúra ocitla na jednom zo svojich vrcholov. Vďaka nim už nebola taká jednoliata ako v predchádzajúcich obdobiach, ale došlo k jej špecializácii.⁶⁹

Okrem toho sv. Tomáš svojou jednoduchou teologickou premisou, že prirodzeným miestom ľudskej existencie je zmyslovo zakúšaný svet, odpovedal aj na

⁶⁰ LE GOFF, Jacques. *Kultura stredoveké Evropy*, s. 256.

⁶¹ Citované podľa MENZEL, Michael. *Predigt und Geschichte*, s. 101.

⁶² FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 136. U františkánov to pred sv. Bonaventúrom boli predovšetkým Robert Grosseteste v Oxforde († 1253) a Alexander Hales v Paríži († 1245).

⁶³ CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 16. Albert sa v tomto prípade považuje za nezávislého mysliteľa stojaceho na začiatku nového duchovného rozvoja. Tomáš je jedinečný systematik, pôvodca teologického systému, ktorý patrí k vrcholom stredovekého myslenia. ANCULEWICZ, Henryk. *Albertus Magnus – Der Denker des Ganzen*, s. 150.

⁶⁴ Porov. pozn. 275 – 276 v 5. kapitole. Tomáš Akvinský oddelil Aristotela od Averroa a sám ostro vystupoval voči averroistom. FLASCH, Kurt. *Aufklärung im Mittelalter? Die Verurteilung von 1277*, s. 50.

⁶⁵ CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 95.

⁶⁶ DE LIBERA, Alain. *Středověká filozofie*, 356 a 364.

⁶⁷ Sv. Hieronymi sa vyjadřil, že „*monachus autem non doctoris habet, sed plangentis officium*.“ S. Eusebii Hieronymi, *Stridonensis presbyteri, contra vigilantium liber unus*, PL 23, col. 0351 B.

⁶⁸ Porov. FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 186.

⁶⁹ Porov. GILBERT, Paul. *Wprowadzenie do teologii średniowiecza*, s. 138 – 140.

predstavy heterodoxných náboženských hnutí o démonickom pôvode stvorenstva a odmietaní všetkého pozemského ako niečoho zlého. V zápase o svoju existenciu, spojenom so sporom o tomistické učenie, dosiahla rehoľa postupné identifikovanie sa s náukou Akvinského, ktorá v konečnom dôsledku poslúžila ako inštrumentárium na presadenie centralizovaného vzdelávacieho systému. Vďaka integrácii rôznych podnetov na realizáciu výuky z vonkajšieho prostredia, vytvorili pomerne homogénny systém umožňujúci prostredníctvom lektorov optimálny celoplošný transfer tomizmu vo vnútri vlastnej inštitúcie, čo vyústilo do položenia základov tzv. dominikánskej teologickej školy. Každá jedna autonómna rehoľná škola sa tak stala akýmsi multiplikátorom pozvoľného presadenia sa dobovo veľmi modernej, vedecky podloženej, teológie, ktorá vyústila do kazateľských modelov uplatňovaných v pastoračnej činnosti.⁷⁰

Hierarchia v edukačnom procese dominikánskych štúdií sledovala jeden cieľ – umožniť aspoň elementárne vzdelanie každému členovi a pre tých najlepších a najtalentovanejších vytvoríť podmienky na elitných generálnych štúdiách, pričom ich výukový model by bol porovnateľný so študijnými programami na univerzitách.⁷¹ Ich generálne štúdiá sa stali vzorom aj pre iné rehole.⁷² V januári 1246 dokonca pápež Inocent IV. nariadil magistrovi rehole Jánovi z Wildeshausenu, aby sa postaral o vyslanie magistra teológie k cistercitom.⁷³ Nie je vylúčené, že bula Bonifáca VIII. *Cum ex eo* z 3. marca 1298, ktorou ponúkol svetskému kléru rozsiahle možnosti v oblasti vzdelávania, bola snahou zvýšiť konkurencieschopnosť farského duchovenstva voči veľmi dobre akademicky organizovaným mendikantom.⁷⁴ Každopádne vzdelávací model žobravých reholí slúžil ako vzorový aj pre iné reholné spoločenstvá. Pápež Benedikt XII. († 1342) zašiel dokonca tak ďaleko, že benediktínov a cistercitov chcel v otázke vzdelávania podriaďiť reforme

⁷⁰ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft*, s. 126 – 127.

⁷¹ VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*, s. 84 – 85.

⁷² 28. januára 1254 udelil Inocent IV. cistercitom v Paríži študijné privilégia, na základe ktorých smeli cistercitskí študenti (ako prví spomedzi mníšskych reholí) študovať na tamojšej univerzite tak ako dominikáni a františkáni. „*Ut in predicando publice, si fueritis requisisti, et legendo ordinarie in theologia, cum licentia fueritis, non obstante quod estis monachi, illa qua fratres Minores et Predicatores illic morantes utuntur omnimoda utamini libertate.*“ CHUP I, n. 227 a 228, s. 251. V intelektuálnej konkurencii mendikantov tradičné mníšske rehole strácali. Preto niekedy v rokoch 1245 – 1246 Štefan z Lexingtonu, opát v Clairvaux, založil v Paríži kolégium sv. Bernarda. Clunyský mnísi tento príklad nasledovali v roku 1260 založením vlastného kolégia. Svoju prvú katedru teológie na teologickej fakulte získali cisterciti v roku 1255 a ich prvým regentom magistrom sa stal Gui de l'Aumône. GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 3 a tabuľky.

⁷³ „*Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio ... magistro Ordinis fratrum Predicatorum salutem et apostolicam benedictionem. Nostris inducti suasibus dilecti filii abbas Cistercii ejusque coabbates Cisterciensis Ordinis pridem in generali capitulo congregati laudabiliter, sicut accepimus, statuerunt ut in abbatis eorum theologie studium habeatur. Cum itaque dictus abbas pro domo Cistercii magistrum de ordine tuo habere cupiat et scientia peditum et virtutibus insignitum, devotionem tuam rogamus et hortamur attente per apostolica tibi scripta mandantes, quatinus pro nostra et apostolice sedis reverentia ipsius abbatis desiderium sublato difficultatis obstaculo in hac parte compleas per effectum, ita quod ipse ac ejusdem loci conventus in te religiose sinceritatis affectum invenisse gaudeant, et nos qui preces huiusmodi cum fiducia dirigimus, tibi grates exinde referamus. Dat. Lugundi VI id. Januarii, pontificatus nostri anno tertio.*“ CHUP I, n. 151, s. 187. Bola to zrejme reakcia na rozhodnutie generálnej kapituly cistercitov z 12. septembra 1245 zriadiť si v Paríži vlastnú školu, pre ktorú nemali dostatok kvalifikovaných učiteľov. CHUP I, n. 148, s. 184 – 185.

⁷⁴ MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 325.

orientovanej na žobravé rehole, a to budovaním centralizovaných škôl na spôsob mendikantských generálnych štúdií. Dominikánske *Ratio studiorum* sa o niekoľko storočí neskôr stalo vzorom aj pre vzdelávací systém jezuitov.⁷⁵

V zápase vedenom v prostredí univerzitného Paríža šlo dominikánom o zachovanie si vlastnej intelektuálnej identity a zároveň o obhajobu modelu rehoľného života, aký nemal v dovtedajších dejinách latinského monasticizmu obdobu. *Servitium in schola dominici* je už od kresťanského staroveku vžitá charakteristika mníšskeho spôsobu života. Zvyčajne sa pod tým rozumie namáhavá cesta pokorného a nenápadného každodenného cvičenia sa v smerniciach duchovných otcov, uznávaných ako žiakov a zároveň učiteľov *vita evangelica*. V klasických mníšskych školách sa teológia nechápala ako veda. V rámci monastických inštitútov stredoveku našla svoje miesto až v konštitúciách dominikánov.⁷⁶ Z transformácie pôvodných mníšskych premís pramenila schopnosť v danej situácii argumentačne zdôvodniť a obhájiť právo na existenciu a na konkrétny spôsob rehoľného života. Vďaka nej sa mendikanti stali kľúčovými nositeľmi náboženského modernizmu⁷⁷ a mapa dominikánskych a františkánskych kláštorov sa stala mapou miest kresťanského sveta.⁷⁸ Ich impozantné kostoly boli neprehliadnuteľnou súčasťou obrazu stredovekého mesta a do mníšskej tradície Západu vniesli nový originálny prvok – radikálne *conversatio religiosa* – v praxi realizovaný ako *ordo mendicatum*.⁷⁹

Rozhodnutie mendikantov zakladať rehoľné komunity v mestách ukázalo, že nijako neprotirečí fundamentálnej charizme rehoľného života. Dokonca voľba usídlieť sa medzi trhoviskom a univerzitou prináša určitú duchovnú rovnováhu. Najskôr si žobravé rehole vyberali mesto ako svoje pôsobisko. Neskôr sa mesto usilovalo získať týchto rehoľníkov, aby v konkurencii s inými mestskými komunitami získali ich príchodom na prestíži. Význam mesta a príchod mendikantov do tohto prostredia tak kráčali ruka v ruke s historickým vývojom.⁸⁰ Cherubín z Caleruegy a Serafín z Assisi,⁸¹ každý svojím spôsobom, významne ovplyvnili svoju dobu. Popri premyslených postupoch, vyúsťujúcich do ich historického skúmania by historik nemal zabúdať na to, že v živote oboch zohrávalo kľúčovú úlohu úprimné *imitatio Christi*, aktualizácia Biblie a takisto realizácia „dobrého boja a dokončeného behu“ (2 Tim 4,7).⁸² Obaja sa zaradili medzi „nových evanjelistov“, ktorých ponímanie svätosti sa začalo postupne presadzovať a spočívalo v pochopení a splnení určitých potrieb svojej doby z hľadiska večnosti prostredníctvom svätcovho zážitku Krista.⁸³

Je zrejmé, že ešte v čase Dominikovej smrti jeho duchovní synovia neobjavili všetky dôsledky záväzkov k intelektuálnej forme rehoľného života tak, ako si ich prvá generácia sama vytýčila. Ale rehoľa ako taká bola na najlepšej ceste najsť ob-

⁷⁵ BOEHM, Laetitia. *Das mittelalterliche Erziehungs- und Bildungswesen*, s. 174 – 175.

⁷⁶ FRANK OP, Isnard. *Albert der Grosse als Diminikaner in seiner Zeit*, s. 14 – 15.

⁷⁷ LE GOFF, Jacques. *Kultura stredoveké Evropy*, s. 182.

⁷⁸ Tamže, s. 102.

⁷⁹ FRANK OP, Isnard. *Der Beitrag der Orden zur Spiritualität in Spätmittelalter*, s. 102; Tenže, *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 126.

⁸⁰ Porov. BEDOUELLE OP, Guy. *Dominikus – von der Kraft des Wortes*, s. 25.

⁸¹ ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia : Raj*. spev 19, v. 37 – 39.

⁸² ANGENENDT, Arnold. *Heilige und Reliquien*, s. 138.

⁸³ VAUCHES, A. Světec. In *Středověký člověk a jeho svět*, s. 285.

hájitelný spôsob ako sa angažovať napríklad na univerzitách, kde boli už čoskoro prví dominikáni graduovaní za magistrov a prebrali tam prvé katedry. Bratia kazatelia tak učinili aj s ohľadom na všetky predstaviteľné dôsledky, aké z toho vyplynuli. Podstúpené riziko im umožnilo splniť stanovené intelektuálne úlohy a v postavách akými boli Albert Veľký a Tomáš Akvinský ukázali, že prepojenie medzi individuálnymi predpokladmi, temperamentom a akademickou prácou je možné aj v inštitúcii predstavujúcej jeden z vrcholov latinského monasticizmu. Sv. Dominik možno nepredvídal všetky vývojové tendencie, k akým nakoniec u dominikánov prišlo, ale zároveň nie je dôvod sa domnievať, že by čokoľvek zo smerovania rehole nasledujúceho po jeho smrti sám vopred vylučoval, alebo že by sa zľakol ťažkostí, ktoré sa s tým automaticky dostavili.⁸⁴

⁸⁴ TUGWELL OP, Simon. *St. Dominic and the intellectual side of dominican life*, s. 125.